

Три хрестики Аліє
Наталія Довгопол

Життя Аліє Ханім безтурботне та розмірене: дочка турецького намісника в Криму й колишньої полонянки з України звикла до розкошів та пестошів. Але раптово для Аліє все змінюється після зустрічі з засудженим до страти козаком Лукашем... У руках Аліє опиняється хрестик, який дівчина обіцяє передати його матері в Київ. Обираючи між гаремом турецького хана та романтизованою в маминих розповідях Україною, Аліє наважується втекти з дому в пошуках нової долі. Які ж пригоди чекають юнку на незвіданому досі шляху?..

Наталія Довгопол

Три хрестики Аліє

Історія, яку я розповім вам, сталася чотири віки тому. Вона обросла легендами, як камінь обростає мохом. Дійсність переплелася зі здогадками, правда ж затерлася до дірок, немов стара скатертина. А може, то була й не справжня історія, а всього-на-всього казка, вигадана опівнічною порою одною з шахеризад кримського хана...

Метушливе приморське місто захлиналися від пилу й літньої спеки. У порту по-татарськи лаялися рибалки, а з невідьницького ринку долинали жалісне голосіння й крики торговців. Кафа[1 - Сучасна Феодосія.] жила своїм звичним життям – життям покірного васала Османської Порти та найбільшого ринку рабів у всьому Кримському Ханстві. Це пишне та багате місто гомоніло десятками мов, шуміло морським прибоєм і майоріло тисячею кольорів, які лише можна було собі уявити. Завзятий генуезець із запалом обговорював справу з не менш завзятим арабом, а високий русявий поляк, загубившись посеред ринкової площі, марно намагався знайти в натовпі своїх товаришів. Кючюк-Істанбул, або Маленький Стамбул, як часто називали це місто, вабив до себе вільних шукачів пригод і легкого заробітку. Декому щастило – вони виїздили звідси вже багатими, інші ж так і залишалися довіку товктися на базарах серед запахів риби, спецій і поту від людських тіл.

За метушнею довкола спостерігав байдужий погляд ледь розкосих очей, що мружились,

зустрічаючись із палючим сонячним промінням. Самі лишень очі визирали з-під яскравих кармазинових[2 - Малиново-червоного кольору.] шовків, що з голови до п'ят огортали тендітну постать маленької татарки. Тонка випещена рука висунулася з-під розшитого золотом халата та вказівним пальцем покликала старого евнуха.

Дочка правителя Кафи, османського намісника Халіль-бея, користувалася особливими привілеями. Їй пощастило народитися від третьої дружини бея, єдиної жінки, котра принесла йому шлюбних дітей, і єдиної, яку він, навіть через двадцять п'ять років після першої зустрічі, обожнював.

Юнка мала нечувані, як для доньки такого вельможі, привілеї: час від часу їй дозволялося полишати гарем у супроводі одного з двох приставлених до неї евнухів, що ревно охороняли свою господиню та готові були виконати будь-яку забаганку сімнадцятилітньої Аліє Ханім лише за помахом руки. Як-от зараз.

– Слухаю вас, о зірко на кримському небосхилі! – звернувся до неї евнух, посміхаючись надщербленим ротом, у якому бракувало одного зуба.

– Я знудилась. У цьому місті не відбувається нічого вартого моєї уваги, – байдужим голосом сказала Аліє.

А далі, хитрувато всміхнувшись одними лиш очима, що визирали з-під покривал, продовжила:

– Чула я від служниць, що у батьковій в'язниці тримають якусь особливу панну з Польського королівства...

– Так, ясна моя господине, її захопили під час минулого набігу десь у Роксоланії[3 - Роксоланія – давня турецька назва України.], – покірно опустив голову евнух, зводячи до купи й без того густі брови. – Уже з місяць тримають. Вона дочка якогось пана-шляхтича їхнього, вочевидь, небідного, тож скоро за нею прийдуть із великим викупом.

– Я хочу подивитися на неї, Ельнуре, – владним тоном наказала Аліє.

– Навіщо це вам, моя весняна квіточко? – збентежився евнух, і розгублена посмішка розповзлася його круглим зморшкуватим обличчям. – Батечко ваш, нехай дарує Аллах йому довге правління, сваритимуться...

– То й нехай, – спокійно знизала плечима Аліє.

За мить її котячі очі знову звузилися до двох тонесеньких щілинок, у яких заграли веселі бісики.

– Відведи мене до неї. Я хочу подивитися, яка вона – ота шляхетна панянка.

– Ну, добре, золотосяйна пташечко... але ненадовго, згода?

Ельнур, нещасний самотній евнух, що з малих літ і до своєї старості служив у гаремі бея, по-батьківськи любив Аліє. Він не міг відмовити жодному її бажанню, тож і цього разу, незважаючи на дивне прохання, погодився й рушив уперед, кличучи дочку правителя за собою. Йдучи лабіринтом мощених вулиць, які зміями вилися вгору-вниз між мечетями, грецькими церквами й палацами центральної, франкської, частини міста, вони незчулися, як опинилися в Біруні, майже біля самих стін фортеці. Тут, у низеньких хатках, мешкали робітники, торговці й музиканти. Саме тут, між вірменською майстернею та мечеттю Енічери Халіл, розташовувалась в'язниця, на верхньому поверсі якої, у чистих і добре обставлених світлицях, тримали особливо важливих полонених.

Вартові лише покірно схилили голови, впізнавши евнуха з гарему правителя та одразу збагнувши, хто його супутника. Аліє Ханім примружилася й м'якою, ледь чутною ходою попрямувала за Ельнуром. Вузькі сходи привели незваних гостей у довгу галерею, де за ґратованими дверима, мов птахи в золочених клітках, на оксамитових подушках тужили полонені.

Перекинувшись кількома словами з вартовим, Ельнур указав на потрібну кімнату-клітку. Дівчина підійшла до майстерно оздобленої кованої ґратниці й зазирнула всередину.

За низеньким укритим італійським гобеленом столиком, на розкішних килимах, сиділи дві молоді жінки, убрані по-європейськи: в білосніжні колись сорочки з мережаними манжетами та важкі сукні з темної парчі.

– Ота, що в темно-синьому з золотом, – то пані, а у чорному – її служниця, – шепнув Ельнур, але Аліє відсторонила його, жестом наказавши відійти.

Помітивши татарку, жінки підвели очі.

– Чого витріщилась? – підійшла до ґрат пані в темно-синій сукні та з викликом задерла вгору підборіддя, від чого її досить миловиде обличчя набуло неприємних рис. – Ніколи не бачила шляхтянок? То дивись, дивись! Я знаю, чому в вашому брудному кримському курнику жінок ховають у гаремі й кутають у це ганчір'я! Ні, не тому, що бояться ділитися з перехожими тою красою неземною, а тому що соромно кому-небудь показати ваші страхтливі обличчя! Чи не так, курво малолітня?!

Панна говорила польською. Її пересохлі тонкі губи тремтіли від гніву, а в голубих очах жевріли ненависть і страх.

– Мені завжди було цікаво, – заговорила Аліє гарною українською з ледь відчутною

східною інтонацією, – чи гідно поведе себе справжня шляхтянка в негідних її умовах?

Голос Аліє лився спокійно й рівно. Панна здивовано відсахнулася, переглядаючись зі своєю компаньйонкою.

Чадра закривали обличчя нежданої гості, але очі її сміялися. Ні, вони насміхалися! А це неможливо було стерпіти!

– Як вас звати, панночки? – Аліє зробила наголос на останньому слові. – Звідкіля ви? – тепер і в її голосі зазвучала ледь помітна, але така колюча насмішка. – Я достатньо розумію польську, говоріть!

– Хіба я маю відповідати тобі? – презирливо гмикнула панна, закопильовуючи губу й змахуючи з обличчя біляве пасмо, що вибилося з високої зачіски. Вона вже оговталась від здивування, і до неї повернувся її попередній зверхній вираз обличчя та жорсткий неприємний тон. Висока й худорлява, зі скривленими вустами та довгим тонким носом, вона нагадала Аліє прадавню руську богиню Мару із тих майже забутих легенд, які розповідала мама.

– Мою панну звати Агнешка Почапівська, вона дочка луцького єпископа Єроніма Почапівського, – несподівано втрутилась служниця, у відчаї припадаючи до ґрат. Маленька й проворна, вона заступила свою господиню і всім своїм перебільшено нещасним виглядом намагалася виправити необережність Агнешки. Її тонкі брови підскочили угору, а на простуватому обличчі колишньої селянки відобразилися всі жалі світу. – Мое ім'я Беата... Нас захопили татари, коли ми їхали від нареченого моєї панни додому, до Луцька. Допоможи нам, ясна пані! – змовницьки прошепотіла наостанок вона.

– Допомогти вам не можу, – не стишуючи голосу відповіла Аліє. Її очі вже не сміялися, погляд зробився серйозним і важким, без тіні насмішки.

– Але не бійтеся, – продовжила дівчина, – за вас дадуть гарний викуп, і невдовзі ви повернетеся додому.

– Слава Пресвятій Діві! – кинулася хреститися Беата.

Агнешка ж відійшла до малесенького віконечка, роблячи вигляд, що їй байдуже.

Тиша стала гнітючою. Татарка ще трохи постояла, неприкрито роздивляючись Беату, яка від радощів розплакалася, а потім махнула рукою Ельнуру, і вони разом попрямували до сходів, залишаючи панянок наодинці з їхньою лихою долею.

– Пані! Панночко! – окликнув хтось Аліє в кінці галереї дещо охриплим чоловічим голосом. – Благаю, пані, підійди до мене!

Аліє зустрілася поглядом з Ельнуром. Той заперечно похитав головою, суворо зводючи брови.

– Хто це? – запитала дівчина татарською.

– Козак. Звичайний козак.

– Якщо він звичайний козак, то чому знаходиться тут, а не на галерах? – примружилась Аліє. – За нього теж даватимуть викуп?

– Його присудили до страти. Пам'ятаєте, я говорив вам про вчорашнє повстання на галері, під час якого ледь не загинув ваш брат, Махмуд-ага? Нехай Аллах дарує йому довгих літ! Оце і є той молодик, який підняв повстання. І це він мало не вбив нашого дорогого Махмуда-агу, бодай скоріше загоюються його рани. Але коли брат ваш упав роззброєний, цей козак пощадив його, вчинивши дуже шляхетно, тому Халіль-бей вирішив надати йому останні почесті.

– Пані, благаю! – чоловік крикнув іще раз, і Аліє, більше не вагаючись, пішла на голос.

– Якщо мій батько виявляє повагу до цього козака, то я також мушу.

За ґратованими дверима стояв високий чоловік. Довге волосся спадало на плечі, борода брудними пасмами, перемішаними з запеченою кров'ю, звисала з підборіддя, а під очима від втоми набрякли мішки. І лише сірі очі світилися двома вогнями на засмаглому й покритому пилом обличчі в'язня. Попри ті очі, у яких іще спалахували іскри молодості, Аліє здалося, що йому вже за тридцять, а може, навіть за сорок років.

– І що ж це за почесті! – звернулася вона до Ельнура. – Невже він поважався недостатньо достойно, щоб йому навіть не дали змоги поголитися чи залікувати рани?

– Його виміють перед стратою...

– Пані! – очі чоловіка горіли бунтівним вогнем, незримою силою притягуючи погляд Аліє.

Ельнур хотів було відвести дівчину назад, але вона йому не дозволила, помахом руки наказавши зачекати на неї осторонь.

– Пані чи, певно... панночка розмовляє українською! Яке щастя! Можливо, ти така ж бранка, як і я, а може, ти янгол у людській подобі... я ні про що тебе не питатиму, і не проситиму нічого, за що тобі могло б докоряти сумління. Лише поговори зі мною і...

– Я не бранка, і вже напевно не янгол, – перебила його Аліє, стримуючи незнайоме раніше

збентеження.

Вона підійшла так близько до ґрат, що Ельнуру довелося завбачливо вхопити її за плече, але дівчина відкинула руку євнуха та продовжила далі уважно роздивлятися полоненого.

– Учора ти, з волі Аллаха, пощадив мого брата, наступного правителя Кафи Махмуда-агу.

– О, то ти й справді татарка? – чоловік примружився, вдивляючись у обличчя Аліє через перевиту ґратницю. – Та ще й така вельможна! Але твоя шкіра здається надто світлою, хоча очі й справді трошки розкосі, татарські... Ясна панна має надзвичайно гарні очі!

Аліє зніяковіла й укрилася рум'янцем під чадрою. Вона мала б розгніватися за такі зухвалі слова, які не заведено говорити дочці бея, але натомість лише розгубилась.

– А звідки так добре знаєш нашу мову? – продовжував чоловік.

– Моя матір українка. Вона навчила.

Бранець посміхнувся, а потім якось дивно поглянув на Аліє та запитав:

– А як інші? Їм вдалось втекти? Можливо, ти чула?

Дівчина похитала головою.

– Усі загинули, – тихо відповіла вона.

– Отже, усе марно... – чоловік відвів погляд і кілька секунд дивився в одну точку. – Земля ім пухом і царство небесне!

В'язень зовсім перемінився на вид; його очі на мить зробилися тьманими, ніби життя залишило їх. Перехрестившись, він зірвав із себе натільний хрестик і через отвір у ґратах простягнув Аліє.

– Можливо, Господь Бог покарає мене за це, але він все бачить, він знає, що не зрікаюсь я його... Як би я бажав, щоби по смерті прах мій упокоївся на рідній землі!.. Але не така в мене доля, – його голос зривався й переходив на шепіт. – Знаю, що не маю права простити, але все ж попрошу. Якщо коли-небудь якась християнська душа іхатиме до українських земель, нехай передасть це Марії Кушнірці, матері Лукаша... вона мешкає в Києві на Подолі...

– А Лукаш – це ти?

– Я, – чоловік сумно посміхнувся, і Аліє здалося, що він значно молодший, ніж їй

подумалося спершу.

Чомусь це спостереження видалось їй важливим. А ще важливішим було те, що ця людина зі світлими очима скоро мусила померти.

– Обіцяю, що передам твого хрестика, Лукаше! – пошепки сказала вона, примушуючи себе відійти від ґрат.

Не обертаючись, Аліє Ханім попрямувала сходами вниз, за всю дорогу додому не зронивши жодного слова.

Казка перша

Принцеса Татарії

Того вечора море було спокійним, ніби гладінь дзеркала. Ледь гойдалися на хвилях легенькі ялики, непорушно стояли оголені щогли галер.

Аліє завжди любила спокійне море. Вона йшла на скелі, що височіли за міськими мурами, де ніхто не міг її побачити, знімала з обличчя чадру та годинами спостерігала за ледь помітними гребінцями зеленавих хвиль, підставивши обличчя вечірньому бризу.

Але сьогодні спокійне море дратувало її. Підібгавши ноги, дівчина за звичкою сіла на ще тепле від денної спеки каміння, але цього разу воно виявилось надто твердим, а захід сонця – надто млявим. Сьогодні їй хотілося шторму!

Аліє опустила руку в торбинку, яка висіла на поясі, та дістала звідти затерту срібну монету. Довго тримала її в руці, ніби наважуючись на щось, а потім раптово підкинула.

– Один, два... Три!

Монета підлетіла угору і, голосно дзенькнувши об кам'яну кладку, повернулася догори тильним боком.

Ледь помітна посмішка промайнула на устах дівчини й одразу ж зникла.

Аліє одягла чадру, поправила оксамитову феску й відкинула з обличчя дрібні косички, ховаючи їх під покривало. Стрімким рухом вона звелася на ноги, так і не дочекавшись останніх променів сонця.

Обережно спустившись донизу, дівчина кивнула євнухові і, оминаючи похмуру сторожу та крикливих міських торговців, неквапно попрямувала до сералю Халіль-бея.

– Дивачка, – почувла вона за своєю спиною перешіптування вартових, але не озирнулася. Їй не було діла до думки плебсу.

Халіль-бей саме закінчив трапезу. Він струсив крихти з прикрашеного вигадливими візерунками халата, прикрикнув на служниць і вже збирався покинути обідню залу, аж у кімнаті з'явилася огорнена в барвисті шовки дівчина. Зовсім маленька й тендітна Аліє ледь діставала високому хану до плечей.

– Що ти робиш так пізно на чоловічій половині, дитя? Тобі вже час спати, – Халіль-бей злегка торкнувся вустами лоба доньки. Його голос прозвучав суворо, але на грізному й змарнілому від давньої шлункової хвороби обличчі бей відобразилася ніжність.

Жінкам знатних татарських родин не вільно було покидати жіночої частини сералю – гарему та без запрошення заходити до чоловіків. Однак Аліє неодноразово вдавалася до таких витівок – вона знала, що їй, любій донечці турецького намісника, ще й не таке зійде з рук.

– Я не можу заснути, ясночолий мій батечку.

Аліє покійно опустила очі та міцно стисла руки в кулаках.

– У чому справа, радість моя? – бей взяв Аліє за руку та повів до низького дивану, покритого темними оксамитовими покривалами, одним лиш жестом виганяючи з кімнати всіх слуг. – Сідай, коли ти вже прийшла, то я тобі дещо розкажу.

Дівчина здивовано підвела очі і слухняно сіла.

– Ну, розповідай, що сталося.

Аліє глибоко зітхнула, вдихаючи запахи плодових ефірних олій, якими обкурювалася світлиця.

– Той козак у в'язниці... Лукаш... Мені євнухи про нього всілякі небилиці розповідали.

– А, той зірвіголова, який ледь не вбив твого брата! – Халіль-бей засміявся й одразу посерйознішав. – І що ти хотіла про нього знати? Чому він удостоївся честі бути гостем у моїй в'язниці?

Аліє ствердно кивнула, зробивши вигляд, що їй нічого про це не відомо.

– Він був рабом на галері, що припливла в наш порт із Константинополя. Учора вночі цей чоловік підняв бунт. Але втекти не вдалося нікому, а цього хлопця... як його?

– Лукаша?

– Так, Лукаша... Його ми повісимо в неділю на площі.

– Що ж він такого зробив, щоб після скоєння настільки тяжкого злочину заслужити особливі почесті перед смертю? – Аліє дивилася на батька широко розплющеними наївними очима, вдаючи, що вперше чує історію козака. Вона здавалася врівноваженою, але всередині вирувала буря.

– Твій брат разом із яничарами кинувся ловити утікачів. Махмуда поранили – і він упав на землю обеззброєний. Той хлопець, що ти його називаєш Лукашем, міг добити його одним ударом шаблі, але він не став позбавляти життя беззахисного.

– І за свою доброту він поплатиться головою, – протягла Аліє. – Але ж це несправедливо! Він зберіг життя нашому дорогому Махмуду-азі, тож тепер ви маєте зберегти життя йому!

– Тебе надто цікавить цей бунтар, – холодно відрізав Халіль-бей. – Вочевидь, ти вже подорослішала достатньо, щоб цікавитися чоловіками. Про це я і хотів з тобою поговорити.

Халіль-бей налив вина і вмовився зручніше. Аліє затамувала подих, ще сильніше впиваючись довгими пофарбованими хною нігтями в свою долоню.

– Я мав би вже давно видати тебе заміж, та все ніяк не можу зважитися.

– Бо це означає, що я назавжди залишу ваш дім?.. – сльози виступили на очах дівчини, але вона не дозволила їм скотитися вниз. Дочка бея ніколи не плаче.

– Я шукав для тебе найкращого чоловіка, – досить холодно відповів батько. – Але й це теж, – ніби між іншим кинув він.

– Тобі вже скоро вісімнадцять, – продовжував Халіль-бей, потягуючи солодкий дим від люльки, – незабаром ти перетворишся на стару дівку, перестарка, і ніхто тебе не захоче брати, тому треба поквапитися з заміжжям.

Халіль-бей замовк на хвилину, вибиваючи свою люльку й неспішно наповнюючи її свіжим тютюном. У повітрі дужче запахло вишнею.

– За декілька днів до нас прийдуть посли від хана Джанібенд Гирея. Він якраз шукає собі четверту дружину.

– Ви віддаєте мене заміж... за кримського хана? – у Аліє перехопило подих. Вона ще не вирішила, сміятися їй з цієї звістки чи плакати.

– Так, краща трояндо мого саду, я даю тобі можливість стати могутньою правителькою Криму.

– Але...

Халіль-бей похитав головою.

– Ти розумна дівчинка й знаєш, що Кафа разом із іншими південними містами знаходиться в підпорядкуванні двох володарів: моему як намісника Османської Порти, і турецького султана особисто. Але північні міста мають свого власного намісника – хана із роду Гиреїв і свою державу – Кримське Ханство, що дедалі менше бажає залежати від султана. Бачиш, останнім часом стосунки між ханом Джанібенд Гиреем та Мурадом IV, нашим великим султаном, хай продовжить Аллах його дні, досить напружені. І не безпідставно. Адже такі вдалі походи козацького гетьмана Дорошенка на Стамбул та провінції підкріплюють мрію про можливість Кримського Ханства зовсім відділитися від Порти. Розумієш?

Аліє ствердно кивнула.

– І якщо це станеться, – продовжував Халіль-бей, – то ми хочемо бути друзями з кримським ханом... Аліє, ти маєш пам'ятати, що ти зі знатного роду. Це честь – поріднитися з онуками славетного Чингіз-Хана, і далеко не кожна родовита татарка отримує таку можливість!

– Так, батьку, – покірно схилила голову Аліє Ханім, не маючи що сказати у відповідь і ледь стримуючи зрадницькі сльози. – Дозвольте, я піду поділюся радістю з матінкою?

– Добраніч, ластівко мого сералю!

Халіль-бей простягнув для поцілунку свою руку та задоволений попрямував у свої покої. Аліє ж із важким серцем і міцно стиснутими кулаками пішла до гарему.

Фатьма була в своїх покоях. Напівлежачи на розстелених на долівці килимах, вона вишивала срібними нитками білосніжну чадру, підсвічену мерехтливими відблисками

масляної лампи.

– Не інакше мені весільну хустку готуєш, – похмуро сказала Аліє, розташовуючись поруч на подушках.

Красива зніжена жінка, байдуже що в літах, прибрала з лоба неслухняне русяве пасмо та загадково посміхнулася.

– А хіба не час тебе заміж віддавати? Засиділася ти в дівках, до того зараз саме випала слухна нагода.

Голос Фатьми лився так спокійно й рівномірно, ніби дзюрчання повноводного струмка. Та й уся вона була спокійною та врівноваженою, із м'якими рисами обличчя, яке майже не ворушилося, коли жінка говорила, тонкими пальцями, що жодної миті не відривалися від вишивання, і навіть застиглим поглядом, у якому, однак, ще можна було вловити іскру життя.

Цей удаваний спокій дратував Аліє ще сильніше. Ба, більше – вона згадала свій полуденний візит до шляхтянок і з жахом усвідомила, що стає відчутно схожою на матір.

– То ти все знаєш про цього старого Гирея, у гаремі якого я проживу решту свого життя? – спитала вона роздратовано, уже не стримуючи свій гнів.

– Гарем хана – це не в'язниця. Так, порядки в нього більш суворі, ніж у нашому домі. Його дружини не ходять купувати крам на ринок. Їм не дозволено гуляти містом наодинці та заводити розмови з ким заманеться. Але в них є безліч інших розваг і привілеїв! Пам'ятаєш, сестра Гизи Гирея сама приймала послів? О, звичайно, невеликі шанси, що ти народиш хану спадкоємця, – у нього вже п'ятеро синів, – але навіть четверта дружина може стати шиєю хана і крутити, куди завгодно! Я ж теж колись була лише рабинею...

– Четверта дружина?! І це говориш мені ти! Мамо! Ти, яка народилася в краю, де дівчата самі сватаються до хлопців... Це ж ти розповідала мені про те, які вільні в Україні жінки, горді, незалежні від чоловіків...

– Але їм і працювати доводиться на рівні з чоловіками! – несподівано різко заперечила Фатьма, ніби прокидаючись від сну. – Ти оточена служницями, рабинями, які слідкують за кожним помахом твоєї руки, задовольняють кожну твою примху. Ти ніколи не знала, що таке заробляти на власний шматок хліба, ніколи не відчувала справжнього голоду чи холоду! Я люблю ті місця, де я народилася, – пом'яшала раптом вона, – зелені ліси, яких я не бачу тут, золотисті поля, усміхнених людей... О, така поезія! Але тут я – Ханім, мати спадкоємця великого бея, а ким, ким я була би зараз в Україні?

Аліє стисла пальці так, що нігті знову боляче впилися в долоні. Але вона не помічала

болю.

– Я завжди думала, ти хочеш повернутися додому...

– Я давно спустилася з небес на землю, люба моя Алієчко. Та і... немає до кого повертатись.

– Ти мені так ніколи й не розповідала про своє життя...

– Бо ніц нема чого розповідати! – раптом відрізала Фатьма. – Один монастир.

Дівчина повільно встала.

– На добраніч, – кинула вона матері, залишаючи її покої, і похмуро попленталась до своєї кімнати.

У дитинстві Аліє не боялась нічого. Певно, успадкувала батьківський характер. Не боялась морозів, які зрідка, але залітали в ці краї, бігаючи по гарему босоніж увесь рік. Не боялась павуків, які так і пильнували, щоб сплести павутиння над її ліжечком. Не боялась заговорювати з чужими людьми, і більш того, ніколи не боялась свого тата, від одного імені якого тремтіла вся Кафа. Вона ніколи не боялась бути замкненою в чужому гаремі й змушеною підкорятися єдиному своєму господарю – чоловікові. Не боялась, бо ніколи не могла повірити, що таке коли-небудь станеться.

Зараз, скрутившись калачиком на шовковій постелі, Аліє відчувала тисячі холодних мурашок, які бігали по руках і ногах.

Не боїться смерті той, хто про неї не думає, або певен, що Аллах змилостивиться та забере до себе. Аліє ж почала думати, й уперше в житті вона по-справжньому злякалась. Опинитися в чотирьох стінах чужого сералю – хіба це не рівноцінно смерті? І чи врятує там її Аллах?

Зрозуміло, дочку бея змалечку готували до думки, що колись вона стане дружиною знатного вельможі, залишить рідний дім, а можливо, і рідне місто... То чому зараз було особливо важко з цим змиритися? Слова, які колись геть не мали ваги, тепер набули значення. І чому їй так небайдужа доля Лукаша, якого вона навіть і розгледіти не зуміла?

Сон ніяк не йшов. Аромати жасмину та дикої троянди, що долинали з відчиненого в сад вікна, наповнювали кімнату. Це був запах юності та любові, який не раз підбурював шукачів пригод і не давав закоханим спати ночами.

Аліє підвелася. Небувала раніше думка промайнула в її голові. Вона запалила свічку та кинулася до скриньки, у якій під замком лежав найцінніший скарб – дивом збережений хрестик її матері, подарований їй ще в підлітковому віці. Аліє колись нанизала його на срібний ланцюжок, віддавши таким чином шану позеленілому від часу мідному розп'яттю. Відтепер на цьому ланцюжку висіло вже два хрестики.

– Зейнеб! – гукнула служницю вона, прочиняючи двері. – Зейнеб, розплети мої коси!

Особиста служниця була в дочки бея змалечку. Спершу – покірна літня черкеска, потім норовлива, але вправна полька, а кілька тижнів тому бей подарував дочці ще одну рабиню – родом із Русі. У гаремі, коли жінка зреклася своєї віри, їй дали нове ім'я – Зейнеб.

– Зейнеб! Ти що, не чуєш? Прочисть нарешті вуха!

– Пробач, панночко, – залепетала Зейнеб, відкладаючи своє шиття. – Я задумалась.

– І про що ж ти думала?

– Це не важливо, Аліє Ханім...

Зейнеб, висока білявка з великими, широко розкритими, мов у телички, очима, взялась розплітати тоненькі косички, у які було заплетене волосся Аліє. Від них на брунатному волоссі татарки залишалися дрібні хвильки, як це іноді буває на морі. Дочка бея поглядала то на себе, то на служницю в коштовне люстерко, привезене батьком з Венеції, напружено щось обмірковуючи.

– Не треба так супитися, панночко, бо дочасно з'являться зморшки... – лагідно сказала Зейнеб, погладжуючи по голові Аліє. – Панночка така гарна.

Вони дивилися одна на одну в свічадо – невелика тендітна татарка, із круглим обличчям, високими вольовими вилицями й ледь розкосими очима, у яких поблискували войовничі іскри, і вища від неї на голову грудаста русинка, яка ніколи в житті не сміла нікому заперечити, маючи звичку часто-часто опускати очі долі.

– А скажи-но, я схожа на русинку? – запитала Аліє не зводячи з Зейнеб погляду.

– Дуже! Панночка дуже схожа на матір! Та й нині в племені роксолан, як ви нас називаєте, у дітей частенько зустрічаються розкосі очі й маленький зріст...

Аліє насупилася ще більше й спитала:

– А тебе як звали на батьківщині?

– Мариною звали, – усміхнулась служниця, ніяковіючи й укриваючись рум'янцем від несподіваного запитання.

– Мою маму звали Христиною... Тільки тепер вона вже майже не згадує дім. А раніше мама хотіла, щоб і я виросла русинкою, а не татаркою. Учила мене всьому: звичаям, іграм, пісням... Щоправда, про мамине життя я не знаю майже нічого, лишень що вона жила при Густинському монастирі... Марино, а ти... ти би хотіла повернутися додому? – раптом збуджено запитала Аліє, хапаючи служницю за руки.

– Понад усе на світі! – не розмірковуючи й миті, вигукнула Марина, аж раптом схаменулася, прикривши рукою рот. – Тобто... мені тут добре... з вами...

– Не криви душею, – обірвала її незграбні спроби підлеститись Аліє. – У тебе ж там залишились батьки, може, і коханий...

Служниця кивнула.

– Лише батьки... Коханого, Панасика мого, вбили татари, коли налетіли на наше село...

Тепер Аліє опустила очі долі, та за мить посміхнулася й по-змовницькому підморгнула.

– А якби я запропонувала тобі... – татарка перейшла на шепіт і проговорила Марині на самісіньке вухо, – тікати зі мною до України?

– Панночка... насміхається наді мною?

Аліє похитала головою.

Марина на мить полишила свою роботу та недовіжливо покосилася на Аліє.

– Дорога дуже довга, – нарешті сказала вона. – І небезпечна.

– То так ти хочеш повернутися на батьківщину? Ти краще будеш прислужувати в гаремі, ніж принаймні спробуєш ще раз побачити своїх рідних?!

– Це було б самогубством, – коротко відрізала Марина. Її наївний телячий погляд раптом став холодним й осмисленим.

– Ти не розумієш... Я все продумала. Ми поїдемо не самі.

– Ми..?

– Так! – ледь не викрикнула Аліє, і трохи тихіше продовжила: – Я вирішила тікати звідси.

Нехай я не спроможна звільнити Лукаша, але я можу втекти сама й передати його послання матері! Ти поїдеш разом зі мною? Ми поїдемо в Україну, розумієш? – Аліє збуджено затрусила служницю за плече, а та лише важко зітхнула, безперестанку кліпаючи своїми великими очима.

– Я не... Я не знаю... Хто такий цей Лукаш?

У двері зненацька постукали.

– Хто ще там? – нервово кинула Аліє.

Марина підійшла до дверей й безшумно їх відчинила.

На порозі стояв Махмуд, він був старшим братом Аліє, котрий покинув гарем, коли дівчині було лише шість років. Втовлені очі – сині, як у матері, – бліда шкіра та нетверда хода свідчили, що він нездоровий. Проте Махмуд намагався триматися прямо, гордо здіймаючи вгору вольове підборіддя.

– Доброго вечора, сестричко, – похмуро привітався він татарською.

Підхопившись із крісла, Аліє Ханім схилилася в поклони, ховаючи за розплетеним волоссям очі, у яких дедалі більше розгорався недобрий вогонь.

– Як твоє здоров'я, добрий мій брате?

– Було б набагато краще, якби ти мене не засмучувала, – холодно дорікнув Махмуд. – Скажи мені, любя сестричко, ти ходила до того ув'язненого козака, який мене ледь не вбив?

– Я ходила дивитися на польську шляхтянку, на її вбрання й манери, – усе ще не підводячи голови, якомога спокійніше відповіла дівчина та відвернула обличчя від світла лампадки.

Махмуд повів бровою.

– Якщо хочеш, я тобі з походу сотню таких сукенок, розшитих золотом і перлами, привезу! Тільки скажи – я ж усе заради тебе зроблю! Але навіщо ти просила батька за того бісового козака?! – мало не викрикнув Махмуд-ага, переходячи на українську. Це була мова їхньої матері, якою вони часто спілкувалися дітьми.

– Я... Мені зробилося шкода його... він же подарував тобі життя!

– Якби не він, то ніякого бунту на галері не сталося б! Нехай ми й вирізали їх усіх до одного, але й вони нам завдали клопоту. А найголовніше – раби тепер знають, що це

можливо. Бо чутки, як бачиш, швидко розходяться.

Не дивлячись більше на сестру, Махмуд опустився в крісло. Його погляд був похмурим, він видавав занепокоєння, а опущені долі куточки губ – неприховану злість.

Аліє Ханім схилила голову ще нижче.

– Подаруй мені свого пістоля, – несподівано попросила вона.

– Навіщо? – Махмуд здивувався, але несвідомо потягнувся за пістолем, якого разом із шаблею завжди носив при собі.

– Ти ж казав, що все для мене зробиш, от і перевіряю. Вважай, що це моя примха, добрий мій Махмуде-ага.

– Добре. Тримай, – витончений пістоль зі срібним гравіруванням ліг на стіл.

– А ще порохівницю, набої та кресало.

– Кого ти стріляти надумала? – здивовано підняв брови Махмуд, зиркаючи з-під лоба на дівчину.

– Поштових голубів, – видавила з себе посмішку Аліє.

Виконуючи забаганку супутниці своїх дитячих ігор, усього на півтора року молодшої сестри, Махмуд залишив на столі мішечок із кулями, порохівницю та кресало. Тьмяне світло лампади відводило погляд досвідченого в бою, проте нечутливого до дівочих переживань воїна від розчервонілого обличчя Аліє. Хоча дівчина була певна, що й при денному світлі брат не помітив би переміни в ній. Із сумом та якоюсь незрозумілою тугою Аліє раптом усвідомила, що, крім норм поведінки, прописаних шаріатом, і кровних вуз, між нею та братами нічого більше не існувало.

Два дні минули для Аліє, ніби в мареві. Та мимолітна зустріч із Лукашем ніби додала їй мужності, пробудила від довгого сну, змусила замислитися й ризикнути. Уперше Аліє брехала батьку та матері, уперше порушила заповіді Аллаха... У її житті з'явився новий бог. Чи, може, він був із нею від народження. Вирощена християнкою в мусульманській країні, Аліє завжди мала двох богів, але тепер їй хотілося надати перевагу богу її матері. Богу Лукаша...

У її голові визрів чіткий, як їй здавалося, задум. Вона вже знала, як на світанку непомітно вийти з гарему, де на них із Мариною будуть чекати коні, приведені підкупленим конюхом, і

де вони мають «випадково» зустрітися з польськими делегатами.

Через свою служницю Аліє легко купила в работорговців два комплекти жіночого одягу, який зазвичай носять русинки, а у своїх євнухів, ніби для втіхи, випросила пару овечих кожухів, тих, що вдягають татарські пастухи, які на час нальотів на північні землі перетворюються на воїнів, щоби хоч якось прогодувати сім'ю.

— Панночко, це так небезпечно... — безперестанку повторювала Марина, а втім, виконуючи всі доручення своєї господині. Кілька разів вона навіть ледь не обмовилась Фатімі та старому євнухові. Марина дуже боялася.

На протигагу служниці Аліє, відчуваючи неабияке збудження, була непохитна в своєму рішенні. У її уяві все йшло гладенько, як по маслу. Приставши до польських послів під виглядом біглих бранок, вони з ескортом поїдуть на Уманщину, у маленьке село Цибулів, до родичів Марини. У селі Аліє приймуть за Маринину подругу, сироту, якій нікуди вертатися після неволі. Там вона й зостанеться. Можливо, вийде заміж за якогось красеня-панича, а можливо, подасться подорожувати далі, на Захід, і на власні очі побачить, як видувається венеційське скло, і як плетуться бельгійські мережані комірці.

Але більше за далекі краї Аліє марила Україною. Казковими вишневими садками, сніговими заметами й святочними вечорницями, про які так багато розповідала мама. І коли думка про незворотність — про те, що це назавжди, і що вона більше ніколи не повернеться додому й не назветься дочкою великого бея, — приходила в її гарячу голову, примушуючи здригатися від усвідомлення фатальності свого вчинку, дівчина проганяла її геть, знову й знову уявляючи ідилічну картину майбутнього, яку сама собі намалювала.

Такі рідні раніше вулички Кафи здавалися сірими й пустими, а море, шепіт якого завжди любила слухати дівчина, навіювало на неї лише тужливий смуток — воно, як і раніше, було спокійним і тихим. Штіль ніяк не хотів змінюватися бурєю, а серце прагнуло змін.

Одного ранку ці зміни настали. Дзвінкою монетою Аліє підкупила сторожу, умовивши випустити її з гарему без євнухів і обіцяючи повернутися до світанку. Ніхто в сералі не смів суперечити Аліє. Думка про те, як батько покарає нещасних сторожових, коли дізнається про її втечу, не виходила з голови, однак Аліє готова була йти на жертви: легко відмовлятися від того, про що ти вже ніколи не почувеш та й не згадаєш.

Неподалік від палацових мурів стояв старий араб із двома жеребцями в повній зброї. Забравши гроші, він ще довго мовчки дивився вслід утікачам, осудливо хитаючи головою.

Дві вершники виїхали з міста, лиш тільки на небі з'явилася заграва від перших променів, прямуючи в напрямку Єскі-Кирим[4 - Старий Крим.] і обцілованих вітрами Агармиських гір.

Аліє востаннє озирнулися на башти міського муру, розуміючи, що більше ніколи не повернеться назад, і з силою пришпорила свого коня.

Дівчата, вдягнені в просторі українські сорочки під низ і барвисті корсетки, накинули зверху татарські кожухи з овечого хутра, а на ноги вдягли прості конопляні шаровари. На голові в кожної була гостроноса хутряна шапка, яка робила їх схожими на татарських чи караїмських селян. Зашиті в халяви жовтих сап'янових чобіт, тихенько брязкали золоті монети, пара коштовних каблучок і інкрустований гранатами браслет – все, що вийшло зібрати непомітно від матері та її служниць. За поясом Аліє висіли привезений братом зі Стамбулу кинджал і подарований ним же пістоль. Міська сторожа навіть не оклинула вершниць. Усе справді йшло, мов по маслу.

Роблячи лиш тимчасові привали й оминаючи погляди зустрічних подорожніх, дівчата спинилися по-справжньому перепочити лише під вечір, діставшись до передгір'я Агармишу, найсхіднішого гірського хребта Криму.

– Кажуть, тут неподалік є печера змія, який виходить з неї ночами й краде в людей вівці, – пошепки сказала Аліє, ніби боячись, що її хтось почує.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=33174784&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Сучасна Феодосія.

2

Малиново-червоного кольору.

3

Роксоланія – давня турецька назва України.

4

Старий Крим.